

(Posudek oponenta doktorské dizertační práce)

Předkládaná doktorská dizertace se zabývá kulturními vztahy mezi Československem a Spolkovou republikou Německo v 60. letech 20. století. Ačkoli čeští a němečtí historikové již celkem do hloubky zkoumali kulturní a kulturně politický vývoj obou zemí po druhé světové válce, z hlediska naší historiografie představuje problematika kulturních vztahů se zahraničím (poněkud překvapivě) doposud velmi málo frekventované téma, jež se objevuje spíše jako doplněk v různých pracích zabývajících se kulturním vývojem v Československu po roce 1945. Výjimku z toho pravidla učinil v poslední době brněnský badatel Pavel Čech, který publikoval monografii o československo-francouzských kulturních vztazích v letech 1945-1953 (Brno 2011). Právě na tento dluh naší historiografie reaguje práce Zuzany Lizcové.

Její doktorská práce je rozvržena do čtyř kapitol. První dvě kapitoly představují jakýsi teoretický a obecně historický základ, na němž je založeno další zkoumání. Vlastní výzkum je přitom zahrnut ve třetí a čtvrté kapitole, které mapují politické, hospodářské a zejména kulturní styky mezi Československem a Spolkovou republikou Německo v 60. letech 20. století. Sleduje v nich postoje a strategie obou politických reprezentací, a dále konkrétní projevy kulturní výměny zejména v oblasti kinematografie a výtvarného umění, včetně její dynamiky a specifik. Celý rukopis uzavírá obsáhlý, několikavrstevnatý závěr, v němž autorka představila soubor zjištění svého výzkumu; kromě celkového charakteru a limitních faktorů kulturní výměny mezi oběma zeměmi zasadila zkoumanou problematiku do teorie mezinárodních vztahů, poukázala na konkrétní pozitivní přínosy, k nimž kulturní výměna mezi oběma zeměmi vedla, poukázala na rozdílná očekávání a přístupy politických reprezentací a kulturní inteligence obou zemí. Stručné a funkční dílčí shrnutí přitom obsahují i jednotlivé kapitoly.

Předkládaná práce je z metodologického hlediska pojata inspirativně, neboť kombinuje několik různých úhlů zkoumání historické problematiky: dějiny mezinárodních vztahů, dějiny kulturní politiky a kulturně historický pohled; opírá se přitom o koncept tzv. nových kulturních dějin zdůrazňující zejména kulturní interakce různých společností a tzv. nových politických dějin, které kromě stanovisek a aktivit politických elit vyzdvihují také význam různých zainteresovaných společenských skupin a veřejných diskusí na politická témata. V této souvislosti autorka kulturní sféru vnímá jako „měkkou sílu“ a konkrétními zjištěními přispívá ke zkoumání možností kulturní diplomacie mezi dvěma státy s odlišnou politickou strukturou. V obsáhlé úvodní kapitole se také vyslovuje k různým názorům na roli kultury ve vývoji lidské společnosti, potenciálu kultury a umění ovlivňovat veřejné dění a prosazovat se také na poli mezinárodních vztahů.

Výzkum Zuzana Lizcová založila na studiu rozsáhlého souboru domácí a zejména zahraniční odborné literatury, heuristickou základnu přirozeně tvoří také studium archivních a tištěných pramenů. Těžiště archivního výzkumu leží ve fondech pražského Národního archivu (dokumenty stranické provenience) a Archivu Ministerstva zahraničních věcí. Významnou skupinu pramenů tvoří český a německý dobový tisk, dobové katalogy a statistiky, dále paměti, vzpomínkové stati a internetové zdroje. Z odborné literatury přitom postrádám publikaci Karla Kaplana *Kořeny čs. reformy 1968*

(Brno 2000), v jejímž 1. svazku se autor také vyslovuje k zahraniční politice ČSSR v 60. letech (s. 113-134, zvl. s. 127-134).

Z hlediska koncepčního uchopení a zpracování tématu mám k předložené dizertační práci několik připomínek a dotazů, které ovšem nemají za cíl snížit hodnotu práce jako celku. Chápu je tedy spíše jako podnět do diskuse v rámci obhajoby:

- Autorka ve své práci podrobně rozebírá vývoj české a německé kinematografie a výtvarného umění, resp. vzájemnou kulturní výměnu v obou uměleckých odvětvích. Tyto dvě oblasti mají zjevně povahu sondy; v práci však není zdůvodněno, proč byla vybrána zrovna tato dvě umělecká odvětví. Literatura či hudba snad nehrála podobně zajímavou či podstatnou roli? (Z pozn. 349, 510 a 511 přitom vyplývá, že studium kontaktů v oblasti hudebního umění a literatury by své opodstatnění v práci mělo.) V případě české filmové tvorby připomínám, že počátkem 60. let vzniklo několik filmů, které pracovaly s negativním obrazem „západních“ Němců – např. film Otakara Vávry *Noční host* (1961) a „kalašovská“ detektivka Petra Schulhoffa *Strach* (1963).
- Domnívám se sice, že širší pojetí kulturního života (nejen oblast umění a z něj jen film a výtvarné umění) by nijak zásadně nezměnilo obraz dynamiky kulturních styků, nicméně mohlo by přispět k větší plasticnosti; napadá mne například oblast muzejnictví, vědeckých kontaktů (mj. Humboldtova nadace; k tomu jen letmo na s. 73, 105, 134), konzumní zábavy (zejména televizní; od roku 1964 probíhal Mezinárodní televizní festival Zlatá Praha, na němž byly západoněmecké pořady oceňovány). Zajímavou oblast představuje filatelie – zvláště z hlediska možnosti výměny poštovních známek mezi jednotlivými sběrateli přes „železnou oponu“ a výstavnictví. Tématu jsem se dotkl v případě přípravy mezinárodní výstavy PRAGA 1955 (bohužel v případě SRN bylo tehdy zastoupení jen symbolické vzhledem k paralelně probíhající celoněmecké a mezinárodní výstavě v Düsseldorfu připravované jako největší německá filatelistická výstava po roce 1945,¹ proto lze jen spekulovat, jak by účast SRN napomohla oživit kulturní kontakty. Nicméně v letech 1962 a 1968 již Praha hostila Světovou výstavou poštovních známek...
- Zajímalo by mne, zda a jak (z hlediska institucionálního) přispívalo k zahraničním kulturním vztahům se Spolkovou republikou Revoluční odborové hnutí? (Viz s. 74)
- V úvodu práce by mělo být více akcentováno, že předmětem badatelského zájmu jsou zejména kontakty *česko-německé*; obecně se zde totiž nereflektuje slovenská kultura a její prezentace v zahraničí – to by mělo být více vysvětleno, protože podle názvu práce (ČSSR) by teritoriální záběr měl být celorepublikový. Slovenská politika i kulturní dění v 60. letech se přitom významně podílely na i liberalizaci poměrů v ČSSR (viz např. práce Jana Mervarta *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*; Brno 2010)
- Lze z metodologického hlediska uvažovat o Rádiu Svobodná Evropa (RFE), působícím na území SRN, jako kulturní instituci, která ovlivňovala kulturní ovzduší v ČSSR, potažmo kulturní vztahy ČSSR a SRN v 60. letech?
- Je možné zdroj z pozn. 288 považovat (pro tvrzení o *úmyslném* informování MZV na poslední chvíli) za důvěryhodný? Lze tuto údajnou praxi ověřit v pramenech?

Opakuji, že výše zmíněné body chápu jako podnět do diskuse v rámci obhajoby kvalitní dizertační práce, která je mimo jiné napsána kultivovaným a formulačně precizním jazykem. Rukopis je bohužel zatížen řadou překlepů a tiskových chyb; v příloze posudku navíc připojuji přehled některých drobných věcných či formálních nedostatků, které se mi podařilo zachytit.

¹ KNAPÍK, Jiří: „*Duch Ženevy*“ a filatelie v Československu. *Mezinárodní výstava poštovních známek PRAGA 1955*. Kuděj, roč. 11 (2009), č. 2, s. 4–29.

Celkově ovšem s potěšením konstatuji, že předkládaná doktorská dizertační práce PhDr. Zuzany Lizcové o kulturních vztazích mezi Československem a Spolkovou republikou Německo splňuje nároky na tento typ kvalifikační práce, a proto ji

doporučuji k obhajobě.

V Opavě, 3. 8. 2010

Doc. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.

Ústav historických věd
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Slezská univerzita v Opavě

Příloha:

- s. 11: vysílení německé menšiny „z Čech“ – správně „z českých zemí“
- s. 11: v případě XX. sjezdu KSSS nešlo o *tajné* zasedání, ale uzavřené vnitrostranické zasedání
- s. 11: N. S. Chruščov nebyl generálním, ale *prvním* tajemníkem ÚV KSSS
- s. 47: váhal bych označovat meziválečnou KSČ jako *extremistickou* sílu; soudím, že jde o termín zatížený současným politologickým a žurnalistickým slovníkem
- s. 47: nikoli „českou“, ale *československou* cestu k socialismu
- s. 47: místo „protěžování“ má být správně „protežování“ (z fr.)
- s. 48: ke zhodnocení dopadů měnové reformy z roku 1953 je třeba dodat, že se jednalo o růst cen oproti dřívějším cenám na vázaném trhu
- s. 55: podle mého názoru Sjezd socialistické kultury z roku 1959 nenavazoval *ideově* na Sjezd národní kultury z roku 1948; spíše se jednalo o symbolické přihlášení se k akci, která se stala symbolem přechodu české (i slovenské) kultury z pokvětnových do předúnorových podmínek. Cíle Sjezdu socialistické kultury byly přece jen odlišné.
- s. 58: Antonín Novotný nebyl generálním, ale *prvním* tajemníkem ÚV KSČ
- s. 80: nejen Rusů, ale (dodal bych) i Bělorusů, Ukrajinců atd.
- s. 109: místo „Čechoslováci“ lépe *českoslovenští občané* (na více místech)
- s. 142 ad.: „bonnská republika“ není příliš vhodné vyjádření
- s. 158: překlep – FPP (správně FFP)